

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

Máriási Dóra

A magyar pszichológia emlékezete az 1950-
60-as években

Az újraintézményesülés kritikai története

Doktori értekezés tézisei

Pszichológia Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Demetrovics Zsolt

Szocializáció és társadalmi folyamatok program

Programvezető: Dr. Nguyen Luu Lan Anh habilitált egyetemi docens

Témavezető: Dr. Kende Anna, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2019

Tartalom

Bevezetés, alapvetések	2
Kutatás folyamata.....	3
1.1 Források:	3
1.1.1 Levéltári dokumentumok	3
1.1.2 Folyóiratcikkek, pszichológiatörténeti tanulmányok	3
1.1.3 Életútinterjúk	3
Eredmények.....	4
2.1 Az újraintézményesülés intézményi története 1949-70 között.....	4
2.2 Az interjúk kutatás	4
2.2.1 Az interjúk kutatás folyamata, résztvevői.....	4
2.2.2 Elemzés lépései diskurzuselemzéssel.....	5
2.2.3 Az újraintézményesülés diszkurzív mintázatai az interjúkban.....	6
Diszkusszió.....	8
Irodalomjegyzék:.....	10

Bevezetés, alapvetések

Kutatásomban a magyarországi pszichológia újraintézményesülését vizsgálom az 1950-es évekre tehető közvetlen előzményekre és az 1960-as évekre szűkítve a fókuszot, amely időszak a legtöbb intézményi változást hozta magával. A munkámban a kritikai pszichológia elméleti keretét és módszertanát alkalmazom, mely érzékeny a lokális diszciplináris működésre és a tudományt alakító hatalmi folyamatokra. A társas, személyes, intézményi történésekből és szakirodalomból kibontakozó tágabb politikai-társadalmi faktorokra is hangsúlyt fektetek. Ehhez egyrészt az intézményesülés történetét a szakmai nyilvánosság színterét biztosító Magyar Pszichológiai Szemle kapcsolódó, a Magyar Tudományos Akadémia és az ELTE Pszichológiai Intézetének dokumentumaira összpontosítva vázolom fel, melyek az eseményekkel egy időben keletkeztek. Másrészt a korszakot feldolgozó pszichológiatörténeti munkákra és életútinterjúkra támaszkodom, melyek beszámolnak a történelmi események egyéni megéléséről és a tudomány alakulásáról. Ezek a források és interjúk hozzájárulnak a kutatásom szempontjából legfontosabb kérdéshez: a pszichológia mint tudomány önértelmezéséhez. Összefoglalva tehát a kutatásommal az a célom, hogy bemutassam, a különböző forrásokban és az interjúk visszaemlékezéseiben hogyan alakítják aktívan a szereplők az újraintézményesülő hazai pszichológia emlékezetét.

Újra-intézményesülés?

Az újraintézményesülés kifejezése visszautal a magyar pszichológia mellőzöttségének korszakára, mely a második világháborút követő fordulat éveinek végétől vette kezdetét (Bodor, Pléh, Lányi, 1998; Hunyady, 2006a, 2006b; Kovai, 2014; Pataki, 2002; Szokolszky, 2014). Ezt az időszakot néhány vonatkozó pszichológiatörténeti írás az 1950-es évek végétől a 70-es évek közepéig tartja számon (Bodor és mtsi., 1998; Hunyady, 2006a).

Az újraintézményesülésnek elsősorban két intézményre, az ELTE Pszichológiai Intézetére és MTA Pszichológiai Intézetére gyakorolt hatását elemzem részletesebben és azon belül is az '50-60-as évek eseményeit, vagyis kifejezetten az újraintézményesülés elindulását vizsgálom. Azért esett erre a két intézményre a választásom, mivel a pszichológia tudományos életében egyre inkább központi hatalmi szerepet töltöttek be, a bicentrikus tudományos szerkezet két főszereplőjét alkották (Pataki, 2002).

Kutatás folyamata

1.1 Források:

1.1.1 Levéltári dokumentumok

Két nagyobb levéltárban végeztem anyaggyűjtést: az ELTE Egyetemi Levéltárában, illetve a MTA Levéltárában. A pszichológiatörténeti írásokból vagy az interjúkból felsejlő, de tényekkel alá nem támasztott információk megszerzésére törekedtem az intézménytörténet összeállításához, továbbá arra, hogy a dokumentumok szerzői hogyan értékelték az aktuálisan zajló eseményeket.

1.1.2 Folyóiratcikkek, pszichológiatörténeti tanulmányok

A pszichológiatörténeti jelentőségű írásokat a történesek dokumentálása mellett az adott korral kapcsolatos értékelések és viszonyulások feltérképezésére használtam. A tudományos élet fejleményeiről és a diszciplína aktuális helyzetéről az újrainduló Magyar Pszichológiai Szemle, mint hivatalos médium számolt be, illetve a szintén központi szereppel bíró Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézetének kiadványai nyújtottak tájékoztatást 1960-tól.

A pszichológiatörténeti tanulmányok egy része a tanulmányozott időszakot követően jelentek meg. Az első cikkek a '70-es években keletkeztek, melyek egyrészt visszaemlékezések az elmúlt időszakra, valamint a korszak jelentős történéseinek értékeléseit is adják (Pataki, 1977). A tanulmányok másik része a rendszerváltást követően jelent meg (Bodor és mtsi., 1998; Hunyady, 2006a; Pléh, 1998a, 1998b, 1998c). Jellemzően jubileumi alkalomból összeállított történeti munkák ezek, melyekben megjelenik az intézményt ünneplő szándék (Hunyady, 2006b; Pataki, 2002).

1.1.3 Életútinterjúk

Az általam alkalmazott életútinterjúk egyaránt tekinthetők narratív- és mélyinterjúknak, hiszen egyrészt az interjú résztvevője történetként meséli el a szakmai pályáját, másrészt pedig igazak rájuk, hogy intim, személyes témákat érintenek (Szokolszky, 2004). Továbbá az elbeszélők egy olyan aktív, reflektív emlékezeti folyamat részeseivé válnak, melyben nem csak saját egyéni pályájukat értelmezik és értékelik, hanem azon keresztül a pszichológiát is. A sok egyéni történet pedig kollektív emlékezeti aktussá formálódik, melynek során a szakma képviselői tulajdonképpen kialakítják a pszichológia emlékezetét.

Eredmények

2.1 Az újraintézményesülés intézményi története 1949-70 között

Az intézménytörténet lépéseit összefoglalva, az ELTE és a MTA Pszichológiai Intézeteiben egyaránt az 1949-50-es évek fordulóján vált egyértelműen megragadhatóvá a pszichológiát érintő korlátozások nyílt és burkolt nyoma. Bár mindkét intézet fennmaradt, de a korabeli források a létbizonytalanság érzetét támasztják alá. Az intézetek működése igyekezett a politikailag elfogadott tudományképhez és politikai intézményi struktúrához igazodni, különösképpen azokban az években, amikor védekező pozícióba kényszerültek a pszichológia képviselői. A két intézet történetében jelentős különbség, hogy míg az ELTE Pszichológia Tanszéke háttérbe húzódva, látható konfliktusok nélkül tudta átvészelni a nehezebb időszakot, a Gyermeklélektani Intézetnek aktív védekező stratégiához kellett, hogy folyamodjon, amikor felmerült a Pedagógiai Tudományos Intézethez csatolása. Másik szempont, hogy bár az ELTE Pszichológiai Intézetében is jelentős képzési reformot vezettek be a '62/63-as tanévben, de ez nem változtatott az intézmény eredeti szerepén, míg a GYI valójában megszűnt a MTA-hoz csatolásakor, és egy teljesen új profilú, feladatkörű tudományos központ emelkedett fel az alapjain. Az sem mellékes, hogy míg az egyetemen Kardos Lajos évtizedeken keresztül vezette a tanszéket, addig a MTA Pszichológiai Intézetének élén a tudománypolitikai változások következtében időszakosan cserélődtek a vezetői, és ezzel párhuzamosan változott a pszichológia képe, szerepe és a légkör, melyben formálódott.

2.2 Az interjú kutatás

2.2.1 Az interjú kutatás folyamata, résztvevői

A szereplők kiválasztásánál vezető szempont volt számomra, hogy a pszichológiai tudományos élet domináns szereplőivel is vegyek fel interjút, még akkor is, ha ők már valamilyen formában megnyilvánultak a témában. Ők a korábbi és/vagy aktuális kulcsszereplőkként jobban beleláthattak a szakmai, intézményi döntésmechanismusokba. Emellett az interjúhelyzetben hangsúlyosabb teret engedtem a személyes történeteszálaik és nézőpontjuk kibontásának, melyek olykor burkoltan vagy háttérbe szorulva jelentek meg a tanulmányaikban. A kiválasztás másik szempontja az volt, hogy olyan pszichológusokat is felkérjek, akik nem töltöttek be vezetői szerepet.

Bár a szereplők értelemszerűen sokféle pályát futottak be, a pszichológia különböző ágait művelték, életrajzuk közös vonása, hogy mindannyian központi intézményekhez

kötődtek. Ezek név szerint a MTA Pszichológiai Intézete, ELTE Pszichológiai Intézet, Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet. Értelemszerűen az Eötvös Loránd Tudományegyetem az egyik központi szál, ami egészen a '70-es évekig, a debreceni egyetemen induló pszichológusképzés elindításáig az egyetlen olyan hazai felsőfokú oktatási intézmény volt, ahol pszichológusképzés folyt.

1. táblázat. Alapvető információk az interjúalanyokról

Nem	Diploma-szerzés éve	Egyetemi tanulmányok helye	Tudományos tevékenység, szakterület	Intézményi kötődés az adott időszakban
1. nő	1945-1950	Budapest	általános lélektan	ELTE tanársegéd, majd tudományos főmunkatárs
2. férfi	1949-1953	Moszkva, Szovjetunió	szociálpszichológia	MTA- PI osztályvezető, ELTE oktató
3. férfi	1951-1956	Budapest	művészetpszichológia	MTA- PI munkatárs
4. férfi	1959-1964	Budapest	klinikai pszichológia	MTA- PI külső munkatárs, OPNI
5. férfi	1960-1965	Budapest	szociálpszichológia	Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutató Központ, MTA-PI munkatárs
6. nő	1960-1965	Szovjetunió	szociálpszichológia	ELTE
7. nő	1961-1966	Budapest	általános lélektan	MTA-PI tudományos munkatárs
8. férfi	1964-1969	Budapest	kognitív pszichológia	ELTE gyakornok, tanársegéd
9. férfi	1964-1969	Budapest	általános lélektan	MTA-PI segéd-, főmunkatárs
10. férfi	1965-1970	Budapest	szociálpszichológia	Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutató Központ
11. nő	1965-1970	Budapest	szociálpszichológia	MTA-PI (segéd)munkatárs
12. férfi	1969-1974	Budapest	klinikai pszichológia	SOTE (1963-)

2.2.2 Elemzés lépései diskurzuselemzéssel

A diskurzuselemzés gyakorlati lépéseinek tisztázásánál olyan munkákból indultam ki (Bodor, 2012; Parker, 2005), melyek kézzelfogható szempontokat gyűjtöttek össze az elemzési folyamatról, ugyanakkor mivel terjedelmesebb anyaggal dolgoztam, ezért bizonyos témákra fókuszálva alakítottam át az elemzést, lerövidítve a lépéseket.

A három fő tárgy:

(Ezek egyszerű főnévi alakokban és a rejtett, implicit tárgyak szóvariációkban ragadhatók meg)

1. Mi a pszichológia: olyan állítások, leírások és kijelentések, melyek a pszichológia mibenlétéről és működéséről jelentenek ki valamit.
 - a. Tudományos gyakorlat: pszichológia művelése, csinálása, a munkavégzés leírása történik.
2. Intézményes szerveződés: az egyes intézményi egységek a tárgyai, vagy intézményi folyamatok, szereplők.
3. Személyes történetek: az alanyok pozícióját, szerepét és a rájuk ható személyesen átélt történeteket sorolom ide.

2.2.3 Az újraintézményesülés diszkurzív mintázatai az interjúkban

2.2.3.1 „Mi a pszichológia?”

Az újraintézményesülés során különösen jelentős kérdés volt a pszichológia mibenléte és meghatározása, hiszen ezáltal az elbeszélők az identitását igyekeztek megragadni, illetve biztosítani pozíciója stabilitását más tudományokhoz és a politikai berendezkedéshez képest. Egymással polemizáló, polarizáló és egyszerre plurális tudományképek bontakoznak ki, melyek nem feltétlenül a pszichológia egyes alterületei mentén különülnek el (pl. általános vagy alkalmazott, klinikai lélektan), és melyek között hierarchikus viszonyok alakultak ki, melyeket erősen meghatároztak a pszichológia globális trendjei és az elbeszélők hatalmi pozíciója is.

A külső politikai nyomás csökkenésével az igazi pszichológia meghatározásáért folyó viták hatalmi tétje nem múlt el, csupán annyiban változott, hogy a pszichológia létjogosultságát már nem kellett bizonygatni. Tehát láthatóan az elnyomó politikával szembenálló egységes pszichológia nem létezett, a korlátozások oldódásával pedig nem egy békés, a tudományos sokszínűséget elfogadó belső közeg bontakozik ki. Ehelyett az újraintézményesülő, enyhülő légkörben a diszciplínán belülre helyeződtek át a hatalmi dinamikák: a definíciós kérdések és viták megszorodtak, megjelenhettek a kritikus hangok, és a rivalizálás kapcsán az alterületek érvényesülési lehetőségei is mérlegre kerültek.

2.2.3.2 Tudományos tevékenység

A tudományos tevékenység diskurzusaiból megtudhatjuk, hogyan végezték és művelhették az elbeszélők a kutatást, tehát a teljesítményükről nyilatkoztak a korlátozások, az elképzeléseik és céljaik összefüggésében. A legerősebb korlátozások idején a munkavégzés

olykor a szakmai ambíciók visszatartásával, a kezdeményezések falba ütközésével járt, melynek következtében a szereplők cselekvési lehetősége az lehetett, ha kerülőutakat kerestek, alternatív közegeket teremtettek, amivel agilisan tágították a hivatalos intézményekben beszűkült mozgásterüket. Az újrainduló egyetemi képzés a témák gazdagodását, a tudományos tevékenységek felélénkülését és zavartalanabb végzését eredményezte, ami az idősebb generációnak nagyobb felszabadulást jelenthetett, mint a fiatalabbaknak, akik közül többen még mindig sivárnak ítélték meg a tudományos légkört. Ugyanakkor egyre többen megtalálták az egyéni érdeklődésük kielégítésének útjait, és az intézményrendszer hiányosságait, a szakmai szabályozatlanságot saját kezűleg orvosolhatták.

2.2.3.3 Intézményes szerveződés: szakma működését leíró beszédek

Az intézményrendszer az enyhülő-korlátozó politikai közeg váltakozó, ingadozó dinamikájában növekedett, és ebben a folyamatban a fejlődés nem kizárólag pozitív formát öltött. Az újraintézményesülés során a tudományos és alkalmazott tevékenységekhez elengedhetetlen infrastrukturális hálózat épült ki, a politikai fejlesztő szándék hatására néhányak számára merésznek mondható elképzeléseket is felütöttek fejüket. A dominancia diskurzusa az intézményszerveződés egyéni befolyásolóit és testületi hatóerejét, folyamatait mutatta be, és ezen keresztül a pszichológia relatíve erősödő, de más tudományokhoz viszonyított összességében mérsékelt presztízse jelent meg. Az egyes intézetek és szakmai közegek egymáshoz való viszonya a hierarchiát hangsúlyozó, az együttműködéstől elzárkózó dominancia és személyesség diskurzusában jelent meg, vagyis a belső erőviszonyok, hatalmi elrendeződés olykor politikailag támogatott kiépülését követhetjük a szövegekből.

2.2.3.4 Személyes történetek a politikai útvesztőben

A személyes történeteket át- meg átszövik a politikai és a személyes kapcsolatok diskurzusai, egymáshoz képest változatos formában. Eszerint az államszocializmus alatt nem csupán a politika itathatta át a szakmai kapcsolatokat, hanem a hivatalos térben a személyesség egyfajta tökévé és befolyásolási eszközzé is válhatott a politikummal szemben állva, máskor azzal együtt. A szakmán belüli pozíciót a politikai hovatartozás változó mértékben és irányban, de befolyásolta, hiszen az álláshelyek, vezető pozíciók betöltésében előnyt élvezhetett az, aki megbízható pártkötődéssel bírt, illetve a származása sem jelentett akadályt. A politikum a tudományos karriert markánsan, de gyakran nem végletesen meghatározó erőként jelent meg. Az elbeszélők mások politikai stratégiáit gyakran morális beszédmódban értékelték, és ebbe a

diszkurzív térbe maguk is belekerültek, amit elfogadható morális törekvések felmutatásával igyekeztek ellensúlyozni az identitásuk védelmében.

Diszkusszió

A kutatási célomnak megfelelően azt vizsgáltam, hogyan alakította az újraintézményesülés szakasza a hazai pszichológiát, és a résztvevők elbeszéléseikben hogyan formálják az emlékezetét. Ez a komplex, egyszerre egyéni, személyes, bizalmas és kollektív, hivatalos, nyilvános emlékezeti munka aktív és nem lezárult, a jelen és a múlt folyamatosan változó, bonyolult viszonyában tárult fel, melyben kutatóként én is bevonódtam.

A magyar pszichológia újraintézményesülése nem egyedülálló nemzeti történet, amennyiben a környező országokban a pszichológia múltjában hasonló jelenségek játszódtak le (Hoskovcová, 2010; Kojevnikov, 2000; Konarski, 1974; Marinkovic, 1992; Razran, 1958; Zajonc, 1957). Magyarország és a keleti blokk többi országa a földrajzi elhelyezkedésének és politikai berendezkedésének következtében a kelet-nyugat tudományos orientáció dilemmájával találkozott.

A háromféle forrás, vagyis a levéltári anyagok, a pszichológia történetét különböző időben érintő és feldolgozó írások, valamint a tudományterület képviselőivel készült pálya-interjúk egységes történeti ívet vázoltak fel.

Az újraintézményesülő hazai pszichológia képviselői tisztában voltak a nyílt politikai-társadalmi hatással, amit az államszocializmus a tudományra gyakorolt. Ezt a tényezőt angolszász kritikai értelmezésekkel ellentétben nem szükséges felszínre hozni (Teo, 2006). Emellett az a kritikai szempont is másként értelmezhető, ami a pszichológiai elméletek és gyakorlatok elnyomó erejére törekszik rámutatni (Fox & Prilleltensky, 2009; Gough, McFadden, McDonald, 2013; Harris, 2009), hiszen a történelmi szövegek és az interjúk is sokkal inkább a pszichológia korlátozottságát és elnyomását húzták alá. Mindezzel összefüggésben a politika és a tudomány közti határvonal meghúzása és a kettő egymáshoz való viszonya folyamatos egyeztetésre szorult. A politikai hatás az elnyomás, korlátozás, enyhülés váltakozó formájában mutatkozott meg, mely olykor a tudományos karrierben megélt szabadságot is lehetővé tette.

A pszichológiatörténeti tanulmányokban a személyes kapcsolódások eddig nem váltak a történeti elemzések reflexív tárgyává, mivel a szerzők a tudományos távolságtartás hangján beszélték el a diszciplína eseményeit, miközben ők maguk is több ponton hozzátartoztak a

pszichológia ezen korszakához. A szövegek nem a múlt tényszerű rekonstrukciójaként szerepelnek, hanem értelmezik és újraalkotják azt. Az emlékezés a felejtés kontextusába ágyazódik, amelyben bizonyos események felidézhetővé és kimondhatóvá válhattak, mások elhallgatásra kerültek és felejtésre lettek ítélve.

A '60-as években felélénkülő magyarországi pszichológia elveszítette ideológiai (ellenálló) szerepét, ugyanakkor a természettudományos identitásában megerősödött. Azzal, hogy nem a társadalmi vízióval rendelkező elődök útját követte, hiszen az átpolitizálódott identitás fenyegette a tudományos autonómiát és igényességet, kiengedte kezei közül társadalomformáló erejét, misszióját és tudatát is. Sokkal inkább azonosult az individualizálódó társadalomban betöltött semleges és tiszta szakértői tudomány képével (Pléh, 1985), ahol a korszerű és technokrata szaktudás kifejllesztéseként fogta fel szerepét, amelyet a mindenkori társadalom rendelkezésére bocsáthat.

Irodalomjegyzék:

Bodor P., Lányi G., Pléh Cs. (szerk.) (1998). *Önarckép háttérrel: Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai*. Budapest: Pólya Kiadó.

Bodor P. (2012). A fejlődéslélektan és a fejlődés teleologikus fogalma. *Replika*. 123-133.

Fox, D., Prilleltensky, I., & Austin, S. (Eds.). (2009). *Critical psychology: An introduction*. London: Sage Publications.

Gough, B., McFadden, M., McDonald, M. (2013). Introducing Critical Social Psychology. In: *Critical Social Psychology –An Introduction*. London: Palgrave Macmillan. 3-99.

Harris, B. (2009). What Critical Psychologists Should Know About the History of Psychology. In: Fox, D., Prilleltensky, I., & Austin, S. (szerk.), *Critical psychology: An introduction*. London: Sage Publications. 20-35.

Hoskovcová, S., Hoskovec, J., Plháková, A., Šebek, M., Švancara, J., & Vobořil, D. (2010). Historiography of Czech psychology. *History of psychology*, 13(3), 309-334.

Hunyady Gy. (2006a). A budapesti tudományegyetem és a pszichológia. In: *A szociálpszichológia történeti olvasatai* (pp. 187-199). Budapest: ELTE-Eötvös Kiadó.

Hunyady Gy. (2006b). Hetvenöt év és a magyar pszichológia. In: *A szociálpszichológia történeti olvasatai* (pp. 199-213). Budapest: ELTE-Eötvös Kiadó.

Kojevnikov, Alexei (2000). Games of Stalinist Democracy. Ideological Discussions in Soviet Sciences 1947-1952, In: Fitzpatrick, Sheila (szerk.): *Stalinism. New directions*, Routledge, 142-177.

Konarski, J. (1974). Jerzy Konarski. In G. Lindzey (Szerk.), *Century psychology series. A history of psychology in autobiography*, Vol. 6, . Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall, Inc. 185-217.

Kovai M. (2016). *Lélektan és (köz)politika. Pszicho-tudományok a magyarországi államszocializmusban 1945-1970*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Marinkovic, K. (1992). The history of psychology in former Yugoslavia: An overview. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 28(4), 340-351.

- Pataki F. (1977). A magyar pszichológia történeti útjának néhány időszerű tanulsága. [Some actual lessons from the historical path of Hungarian psychology]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 34(6), 563-586.
- Pataki F. (2002). Egy évszázad árnyékában: Adalékok a Pszichológia Intézet történetéhez. In Czigler I., Halász L., Marton L. M. (szerk.), *Az általánostól a különösig*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör –MTA Pszichológiai Kutatóintézet. 15-41.
- Parker, I. (2005). *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*. McGraw-Hill Education (UK).
- Pléh Cs. (1985). Társadalmi változások és a pszichológia négy évtizede. *Világosság*, 26, 212-218.
- Pléh Cs. (1998a). Hagyomány és újítás a magyar pszichológiában. In uő. *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Budapest: Balassi Kiadó. 59-65.
- Pléh Cs. (1998b). Magyar hozzájárulások a modern pszichológiához. In uő. *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Budapest: Balassi Kiadó. 71-90.
- Pléh Cs. (1998c). A pszichológia szimbolikája egy slampos totalitárius rendszerben. A magyar pszichológia a hatvanas években. In uő. *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Budapest: Balassi Kiadó. 91-111.
- Razran, G. (1958). Psychology in communist countries other than the USSR. *American Psychologist*, 13(4), 177–178.
- Szokolszky, Á. (2004). *Kutatómunka a pszichológiában*. Letöltés helye: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_kutatomunka_a_pszichologiaban/2011_0001_520_kutatomunka_a_pszichologiaban.pdf Letöltés ideje: 2018.07. 17.
- Szokolszky, Á. (2016). Hungarian psychology in context. Reclaiming the past. *Hungarian Studies*, 30(1), 17-55.
- Teo, T. (2006). On the historiography of the critique of psychology. In *The critique of psychology: From Kant to postcolonial theory*. (pp. 1-19): Springer Science & Business Media.
- Zajonc, R. B. (1957). Psychology in Poland: From M. Choynowski's "On the Awakening of Polish Psychology." *American Psychologist*, 12(12), 730–733.